

In de noordelijke tuin staan dichtbij de seniorenappartementen vier *Gleditsia*. „Gecentreerd”, zegt Borghuis „Het was niets voor Blaauboer om een hele rij vol te zetten. Nu hebben de bomen iets quasi-natuurlijks.”

Wim Borghuis
landschapsarchitect bij gemeente Arnhem

Marion Hoitink
locatiemanager Beth Shalom

Jaren '70:

Vloeiende vijvers creëren geborgenheid voor Joodse ouderen

Pieter Blaauboer ontwierp in de jaren '70 twee grote vijvertuinen voor woon-zorgcentrum Beth Shalom in het Amsterdamse Buitenveldert. Met een vloeiend lijnenspel roept hij een sfeer van geborgenheid op waardoor de veelal Joodse ouderen zich nog altijd geborgen weten.

TEKST **Miranda Vrolijk** FOTO'S **Paulien Varkevisser**

De gebogen lijn van het steenreliëf in de noordelijke vijver brengt extra spanning in het ontwerp net als de verspringingen van de vijverrand op de erfgrans. De compositie van de drie bloemschalen type 'Miranda' op de voorgrond is ook van Blaauboer. „Daar werkte hij graag mee.”

In 1978 maakte tuin- en landschapsarchitect Pieter Blaauboer (1924-2008) zijn eerste ontwerp voor de twee tuinen bij het Joodse woon-zorgcentrum Beth Shalom in Amsterdam. Eén ten noorden van het complex en één aan de zuidkant. Beth Shalom betekent 'huis van vrede' in het Hebreeuws. De veelal Joodse bewoners, ruim honderd momenteel, vinden er een fijne woonplek, waar ze veilig en geborgen zijn. En dat is ook precies wat Blaauboer met zijn ontwerp wilde realiseren.

In zijn boek *Omgevingskunst* dat in 1997 verscheen, schrijft hij daar zelf het volgende over: „De eerste functie van de grote vijvers bij het bejaardencentrum Beth Shalom is het scheppen van 'geborgenheid'. Het creëren van een veilige haven waar men in alle rust en stilte kan nadenken en 'vergeten' of soms, met veel geluk en hulp de moed kan vinden om opnieuw te beginnen.” De vijvers fungeren als een natuurlijke beschermende barrière tussen het woon-zorgcentrum en de buitenwereld. Mensen van 'buiten' kunnen niet zomaar via de tuinen het huis binnendringen. Blaauboer zorgde er wel voor dat

er visueel contact met de omgeving bleef: langs de randen van de vijvers plaatste hij een lage haag en enkele bomen die hij bij elkaar centreerde.

Ruim veertig jaar later blijkt deze transparante afscheiding toch te open te zijn voor de bewoners om zich helemaal veilig te voelen. Zo'n vijf, zes jaar geleden is er op de erfgrans van beide tuinen een hek geplaatst, de haag is op verschillende plekken aangevuld met bamboe én de hagen worden minder laag geknipt. Visueel contact met passerende voorbijgangers is er dus niet meer. „We zijn een Joodse instelling, de staat van veiligheid is ont-

zettend belangrijk”, zegt Marion Hoitink, sinds twee jaar locatiemanager van het woon-zorgcentrum. Samen met landschapsarchitect Wim Borghuis, die zeven jaar voor het bureau van Pieter Blaauboer werkte, leidt ze ons rond door de twee tuinen.

Hoitink legt uit dat er in Beth Shalom 126 ouderen kunnen wonen. De meesten van hen zijn Joods - van orthodox tot vrijzinnig -, maar ook niet-Joodse mensen zijn welkom in het woon-zorgcentrum, zolang zij zich in de algemene ruimtes aan de Joodse leefregels houden. Daarnaast herbergt het complex verschillende >

seniorenappartementen. Het Sinaï-centrum heeft hier zijn locatie waar cliënten langdurige psychiatrische zorg krijgen en er zijn mensen die Beth Shalom alleen voor de dagbesteding bezoeken.

De grootste groep bewoners heeft verpleeghuiszorg nodig, dit betekent somatische zorg, maar er zijn ook mensen die structuur nodig hebben. Er is een gesloten afdeling op de derde verdieping. „Maar de meeste mensen wonen op open afdelingen en geven daar met hulp en begeleiding hun leven vorm”, zegt Hoitink. Zij kunnen zelfstandig de tuinen in. Van de noordelijke tuin wordt volop gebruikge maakt, die grenst dan ook aan het restaurant en de synagoge. De zuidelijke tuin is veel minder in trek, hij is toegankelijk via de fysiotherapie-ruimte en da daar loop je niet zo gemakkelijk in.

'Niet Mondrianen'

De tuinen zijn veranderd, maar ook hetzelfde gebleven, concludeert Borghuis. Hij werkte in de jaren negentig voor Blaauboer, de tijd dat ook de tuinen bij Beth Shalom zijn aangelegd. Zo zijn de 'natuurlijke, vloeiende lijnbewegingen'

zoals de landschapsarchitect zelf de vrije vormgeving van zijn ontwerp in zijn boek typeert nog altijd duidelijk zichtbaar. „We gaan hier niet een beetje Mondrianen, zei hij dan”, weet Borghuis. Met lange, de ruimte opdelende 'rechte' lijnen kun je immers moeilijk dezelfde sfeer oproepen? Zo redeneert Blaauboer in zijn boek.

Ook het vloeiende steenreliëf in het midden van de noordelijke vijverpartij is kenmerkend voor de landschapsarchitect uit Wageningen. Op de ontwerp-tekening is goed te zien hoe hij hier een op een parabool lijkende lijn intekende. „Het steenreliëf in de vijver brengt extra spanning in het ontwerp”, zegt Borghuis. Net als de verspringingen van de 'rechte' vijverrand op de erfgrans.

Borghuis kan zich nog goed herinneren hoe Blaauboer zelf op locatie de hijskraan druk gebarend liet weten waar de grote zwerfkeien moesten worden geplaatst. „Ze stonden wel ingetekend, maar hij wilde zelf de definitieve plaatsing bepalen.” Die zwerfkeien zijn typerend voor de ontwerpen van Blaauboer. Ze liggen in de vijvers en langs de randen ervan. Willekeurig zo lijkt het, maar ze zijn door hem

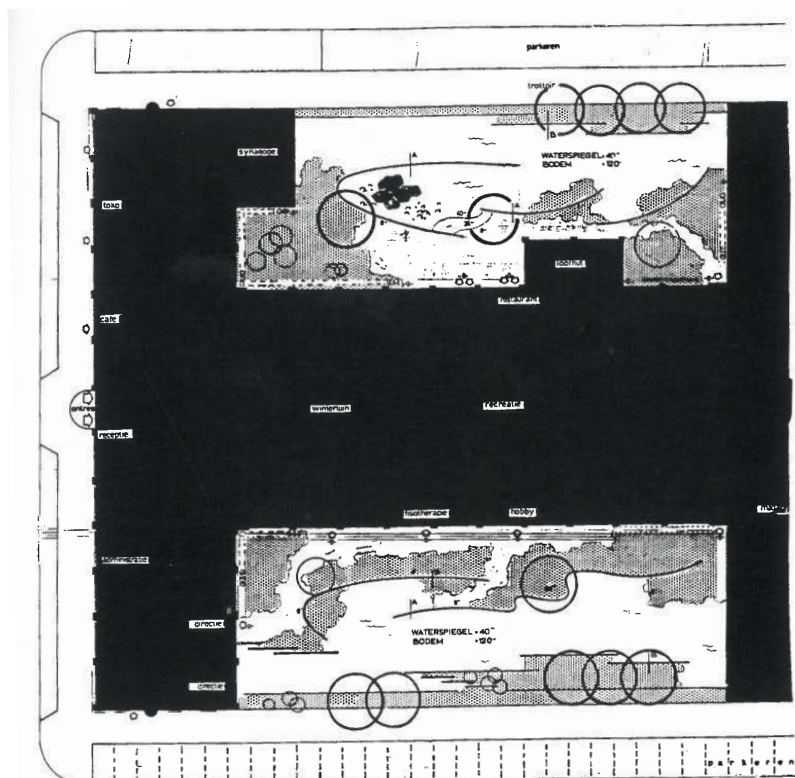
minutieus op hun plek gelegd. In compositie met een rustige bodembedekkende beplanting, zo schrijft hij in *Omgevingskunst*. Met solitaire heesters maakte hij het tuinplan af, „die moesten vooral een mooie structuur hebben”, zegt Borghuis.

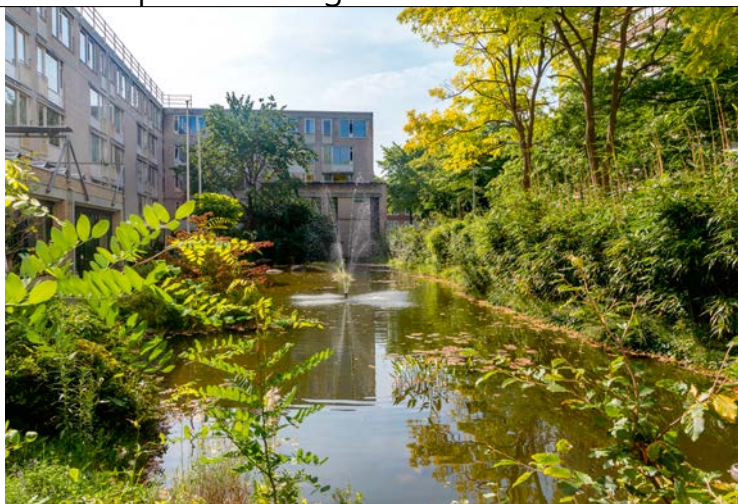
Op de vraag of het ontwerp van Blaauboer nog voldoet aan de eisen van deze tijd, antwoordt Hoitink twijfelend. Toen de landschapsarchitect zijn ontwerp maakte, was dat voor bewoners die in een bejaardentehuis kwamen te wonen, legt ze uit. „Met elkaar, maar wel zelfstandig. Die mensen hadden maar een klein beetje zorg nodig.” Daarin is de tijd echter drastisch veranderd. „Nu hebben de bewoners een veel grotere zorgvraag, mensen blijven immers zo lang mogelijk thuis wonen, dat is nu eenmaal het landelijk beleid.” Niet iedereen kan zelfstandig van de tuinen gebruikmaken, en dat zou Hoitink graag veranderd willen zien. „Het zou mooi zijn als ze een stukje kunnen wandelen zonder dat ze meteen in het water vallen. Wellicht dat er met eenvoudige maatregelen zonder dat direct het ontwerp wordt aangetast, zo'n looproute te realiseren valt.” <

De selectiecommissie:

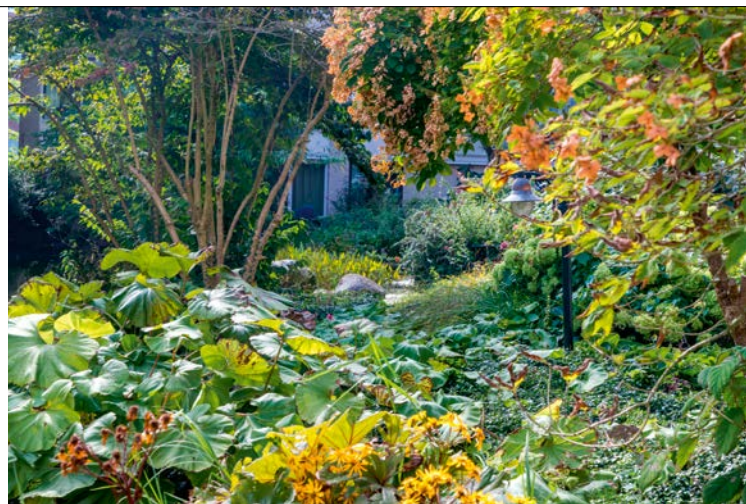
„Het gebouw waar Joodse ouderen hun oude dag doorbrengen heeft een symmetrische opzet die in de routing en het gebruik niet wordt beantwoord. Blaauboer heeft gepoogd om de tuin als verblijfsplek en contramal van het gebouw vorm te geven. De ontwerpen ontstonden in samenspraak met de bewoners en werden ter plekke uitgewerkt in gedetailleerde schetsen.

Door de toepassing van kunstzinnige objecten en natuurlijke beplanting ontstaat een samenspel met de stenige omgeving. Daarmee is de tuin een oase voor de bewoners. Dit ontwerp is exemplarisch voor de samenhang tussen steensculpturen en vijvers met uitgekende beplantingen, waarin het persoonlijke handschrift van Pieter Blaauboer valt te herkennen.”

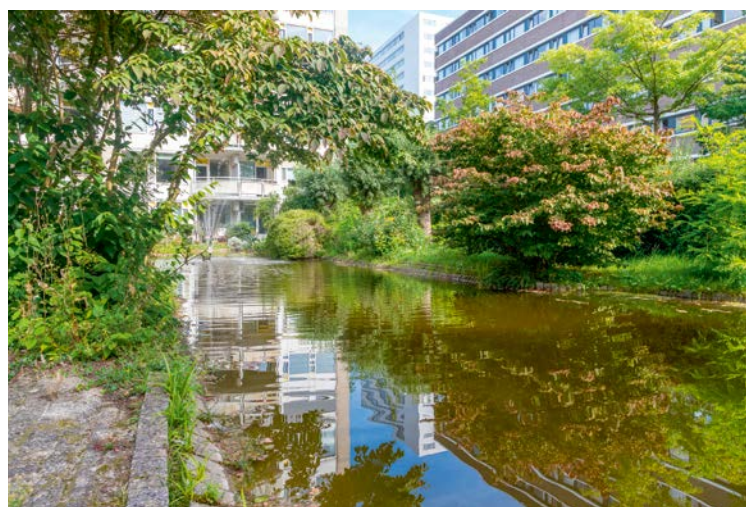
Voor de synagoge achterin plaatste Blaauboer een *Prunus*, inmiddels is deze uitgroeid tot een forse boom. Links de Soekot, de loofhut, waar het acht dagen durende Joodse Loofhuttenfeest wordt gevierd. Voor extra bescherming is de erfgrans rechts aangevuld met een hek en bamboeplanten.

De verharding gaat in de zuidelijke tuin geleidelijk over in de beplanting. Vaste planten zoals *Ligularia*, *Vinca*, *Carex* en *Hypericum* zijn gecombineerd met enkele solitaire heesters. Die moesten van Blaauboer een fraaie structuur hebben. Momenteel zijn het vooral een aantal *Viburnum plicatum* die het beeld domineren.

Hoewel het tijd wordt dat het hoveniersbedrijf weer langskomt voor de viermaandelijke onderhoudsbeurt (dan wordt ook de vijver schoon geschrobd), zijn de contouren van Blaauboers ontwerp nog duidelijk herkenbaar in de zuidelijke tuin. Voor hem was het belangrijk om een fraai samenspel te creëren tussen de harde in compositie geplaatste materialen en de zachtere beplanting.

De schuine steentaluds waarmee de vijvers overal zijn afgezet zijn typisch iets voor Blaauboer. Hij werkte met een zogenoemde schuifnade, de schuine stenen plaatste hij haaks op het tweedimensionale vlak, zonder ze in verband te leggen. De rijen stenen kunnen nu ten opzichte van elkaar schuiven, zo kun je makkelijker rondingen maken.

Blaauboer creëerde met vloeiende lijnen en de beplanting een geleidelijke overgang tussen de inrichting op de voorgrond en de vijver. De strook op de erfgrans heeft hij wel met 'rechte' lijnen vormgegeven. Maar toch tast dit het vrije lijnenspel niet aan, zo legt hij uit in zijn boek *Omgevingskunst*. 'Omdat deze locatie een 'afsluiting' van de ruimte aangeeft en geen doorsnijding.'